

LOGOPEDIK MASHG'ULOTLARDA QO'G'IRCHOQ TEATRIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK VA KORREKSION AHAMIYATI

Utbasarova Umida Mexmanovna

Alfraganus universiteti

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Axmedova Lola

Alfraganus universiteti Pedagogika fakulteti Defektologiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Maqolada logopedik mashg'ulotlarda qo'g'irchoq teatridan foydalanishning pedagogik va korreksion ahamiyati yoritilgan. Qo'g'irchoq teatri bolalarning nutqiy faolligini, leksik-grammatik ko'nikmalarini, emotsional ifoda va muloqot madaniyatini rivojlantiruvchi vosita sifatida tahlil qilinadi. Shuningdek, teatr faoliyatining metodik bosqichlari, zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish imkoniyatlari va ularning logopedik samarasi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: qo'g'irchoq teatri, logopediya, nutq korreksiyasi, ijodiy faoliyat, emotsional rivojlanish, o'yin texnologiyasi, kommunikativ ko'nikma, teatr terapiyasi.

Аннотация: В статье рассматривается педагогическое и коррекционное значение использования кукольного театра на логопедических занятиях. Кукольный театр анализируется как средство развития речевой деятельности детей, лексико-грамматических навыков, эмоциональной экспрессии и культуры общения. Также представлена информация о методических этапах театрализованной деятельности, возможностях сочетания с современными технологиями и их логопедическом эффекте.

Ключевые слова: кукольный театр, логопед, логопедическая коррекция, творческая деятельность, эмоциональное развитие, игровые технологии, коммуникативные навыки, театротерапия.

Annotation: The article discusses the pedagogical and correctional significance of using puppet theater in speech therapy classes. Puppet theater is analyzed as a means of developing children's speech activity, lexical and grammatical skills, emotional expression and communication culture. Also, information is provided about the methodological stages of theatrical activity, the possibilities of combining with modern technologies and their speech therapy effect.

Keywords: puppet theater, speech therapy, speech correction, creative activity, emotional development, game technology, communicative skills, theater therapy.

Zamonaviy logopediya fanida bolalarning nutq rivojlanishida o'yin faoliyatidan, xususan, teatr elementlaridan samarali foydalanish logopedik ta'sirning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Qo'g'irchoq teatri bolalarning emotsional, ijtimoiy va nutqiy faoliyatini bir vaqtning o'zida faollashtiruvchi,

shuningdek, kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantiruvchi ijodiy vosita hisoblanadi. Logopedik mashg'ulotlarda qo'g'irchoq teatri nutq buzilishiga ega bolalarda so'z boyligini kengaytirish, tovush talaffuzini tuzatish, intonatsiya va mimika ustida ishlash, dialogik nutqni rivojlantirish imkonini beradi. Shu jihatdan, u korreksion-pedagogik ishda muhim o'rin egallaydi.

Qo'g'irchoq teatri – bu san'atning bolalar uchun moslashtirilgan shakli bo'lib, unda obrazlar orqali nutqiy, hissiy va ijtimoiy tajriba shakllantiriladi. Pedagogik nuqtayi nazardan, u o'yin faoliyatiga yaqin bo'lgani uchun bola uchun tabiiy o'quv muhiti yaratadi. Kichik yoshdagi bolalar uchun abstrakt tushunchalarni idrok etish murakkab bo'lganligi sababli, qo'g'irchoq orqali jonlantirilgan personajlar ularning e'tiborini tortadi, ularni suhbatga, nutqiy muloqotga jalb etadi.

Vygotskiy, Elkonin, Leontyev kabi olimlarning faoliyat nazariyalariga asoslanib aytish mumkinki, qo'g'irchoq teatri nutqiy faoliyatni ijtimoiy muloqot orqali shakllantirishning eng tabiiy shaklidir. Bolaning diqqatini boshqarish, xotira, tafakkur va hissiy idrok kabi kognitiv jarayonlar teatr faoliyati davomida faollashadi. Shu sababli, logopedik mashg'ulotlarda qo'g'irchoq teatri o'yin bilan ta'lim, korreksiya bilan ijod jarayonini uyg'unlashtiradi.

Logopedik mashg'ulotlarda qo'g'irchoq teatridan foydalanishning metodik asoslari bolaning yosh, psixologik, nutqiy va individual rivojlanish xususiyatlariga tayanadi. Ushbu metodika o'yin, sahnalashtirish, muloqot va taqlid faoliyatining uyg'unlashuviga asoslanadi. Qo'g'irchoq teatri jarayonida bola faol ishtirokchi, ijodkor va muloqot subyekti sifatida shakllanadi, bu esa logopedik ta'sirning samaradorligini oshiradi.

Metodik yondashuvning asosiy maqsadi – **bolaning nutqiy faolligini oshirish, tovush talaffuzi, so'z boyligi, grammatik tuzilma va bog'lanishli nutqni rivojlantirishdir.** Bu jarayon logoped tomonidan maqsadli rejalashtiriladi va bosqichma-bosqich amalga oshiriladi.

1. Tayyorgarlik bosqichi

Tayyorgarlik bosqichida logoped bolalarni teatr faoliyatining mazmuni bilan tanishtiradi. Qo'g'irchoqlar, ularning nomi, rangi, xarakteri, ovozi va harakati haqida suhbatlar o'tkaziladi. Bu bosqichda asosiy vazifa – bolaning diqqatini jalb etish, emotsional tayyorgarligini shakllantirish va sahna faoliyatiga ijobiy munosabat hosil qilishdir.

Mashg'ulotlarda quyidagi usullar qo'llaniladi:

- **Qo'g'irchoq bilan tanishtirish va nomlash o'yinlari** (“Bu kim?”, “Qo'g'irchoq nima qilmoqda?”);
- **Taqlidiy mashqlar** (qo'g'irchoqning harakatlari va ovozi takrorlash);
- **Nutqni faollashtiruvchi suhbatlar** (qo'g'irchoq ishtirokida savol-javob o'tkazish).

Bu jarayon orqali bola nafaqat tovushlarni farqlashni, balki ularni nutqda faol ishlatishni o'rganadi. Shu bilan birga, bolada nutqiy nafas, artikulyatsiya va fonematik eshituv mashqlari ham teatr o'yinlari bilan uyg'unlashtiriladi.

2. Asosiy bosqich

Asosiy bosqichda logopedik vazifalar qo'g'irchoq teatrining sahnalashtirilgan shakllari orqali hal qilinadi. Logoped bolalar bilan birgalikda qisqa sahna ko'rinishlari, dialoglar yoki ertak qismlarini o'ynaydi.

Metodik faoliyatning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- **Tovush talaffuzi ustida ishlash:** qo'g'irchoqning nutqiy xatti-harakatlari orqali artikulyatsion mashqlar bajariladi (masalan, "Qo'g'irchoq A tovushini aytmoqda", "Bo'g'inli o'yinlar" va boshqalar).
- **So'z boyligini kengaytirish:** teatr matni orqali yangi so'zlar, antonim, sinonim, fe'l va otlar o'rgatiladi.
- **Dialogik va monologik nutqni rivojlantirish:** bola qo'g'irchoq orqali so'zlaydi, hikoya qiladi, javob beradi, savol beradi.
- **Emotsional ifodani shakllantirish:** qo'g'irchoqning ovoz ohangi, intonatsiyasi, mimikasi orqali his-tuyg'ularni ifodalash mashqlari bajariladi.

Shuningdek, logoped o'yin orqali ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, "Qo'g'irchoq mehmon keldi", "Qo'g'irchoq do'stini tabriklaydi", "Qo'g'irchoq maktabga ketmoqda" kabi sahnalar orqali bola nutqiy vaziyatlarga mos so'zlarni tanlaydi, muloqot odobini o'rganadi.

3. Mustahkamlash va ijodiy bosqich

Ushbu bosqichda bolalar mustaqil ravishda qisqa teatrlashtirilgan chiqishlar tayyorlaydilar. Logoped ularga faqat yo'l-yo'riq beradi, ammo nutqiy tashabbusni bola o'zi amalga oshiradi. Bu mustaqillik ularning nutqiy o'ziga ishonchini mustahkamlaydi.

Shuningdek, **ijodiy teatr mashg'ulotlari** nutqni rivojlantirishning yuqori bosqichini ta'minlaydi. Bolalar o'zlari ertaklar o'ylab topadilar, sahna matnini tuzadilar, qo'g'irchoqlar uchun replikalar tayyorlaydilar. Bu esa lug'at zaxirasini, grammatik tuzilmalarni faol qo'llashni, ifodali nutqni shakllantirishni ta'minlaydi.

Ushbu bosqichda:

- **Fonematik eshituvni mustahkamlash,**
- **Grammatik tuzilmani to'g'rilash,**
- **Bog'lanishli nutqni rivojlantirish,**
- **Ijtimoiy-kommunikativ ko'nikmalarni mustahkamlash** kabi logopedik maqsadlar amalga oshiriladi.

Metodik tamoyillar

Qo'g'irchoq teatridan foydalanish quyidagi metodik tamoyillarga asoslanadi:

1. **Faoliyatli yondashuv** – bola teatr faoliyatining faol ishtirokchisi bo'ladi, bu esa nutqiy faollikni tabiiy ravishda oshiradi.

2. **O'yinli o'qitish** – korreksion mashg'ulotlar o'yin shaklida o'tadi, bola majburiy emas, balki qiziqish asosida nutqiy mashqlarda qatnashadi.

3. **Ko'rgazmalilik va emotsionallik** – qo'g'irchoqning jozibadorligi, obrazlilik elementlari orqali nutqiy ta'sir kuchaytiriladi.

4. **Individual yondashuv** – har bir bola nutqiy imkoniyatiga ko'ra sahna vazifalari bilan ta'minlanadi.

5. **Integratsion yondashuv** – nutq rivojlanishi bilan bir qatorda musiqiy, badiiy, psixologik va motorika mashqlari uyg'unlashtiriladi.

Shu tarzda tashkil etilgan qo'g'irchoq teatri mashg'ulotlari nafaqat nutqni tuzatadi, balki bolada o'z fikrini ifodalash, eshitish, his qilish va ijtimoiy muloqotda faol ishtirok etish malakalarini ham shakllantiradi.

Qo'g'irchoq teatri orqali olib boriladigan mashg'ulotlar nutqiy rivojlanish bilan birga, bolalarning hissiy-irodaviy holatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bola qo'g'irchoq orqali o'zini erkinroq ifodalaydi, bu esa uyalish, qo'rquv, ichki tormozlanish holatlarini yengishga yordam beradi. Emotsional muhitning qulayligi nutq faolligini oshiradi, tovushlarni tabiiy jarayonda mustahkamlash imkonini yaratadi.

Shuningdek, qo'g'irchoq teatrida rolli o'yin orqali bola nafaqat so'zlarni talaffuz qiladi, balki ularning mazmunini tushunib, muloqot jarayonida to'g'ri qo'llashni o'rganadi. Bu esa nutqning semantik va grammatik jihatdan to'g'ri shakllanishiga xizmat qiladi. Psixologik nuqtayi nazardan, teatr faoliyati bolaning empatiya, o'zini boshqalar o'rniga qo'yib ko'rish, emotsional tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Logopedik mashg'ulotlarda qo'g'irchoq teatridan foydalanishni zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish - bolalarda nutqni rivojlantirish, emotsional ifodani shakllantirish va kommunikativ kompetensiyani oshirishda eng samarali yondashuvlardan biridir. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ta'lim-tarbiya jarayonining ajralmas qismiga aylanib, logopedik mashg'ulotlarning metodikasini sezilarli darajada yangilash imkonini bermoqda.

Avvalo, multimedia texnologiyalari yordamida qo'g'irchoq teatrining interaktiv shakllari yaratilmoqda. Masalan, logopedlar maxsus dasturlar (masalan, Puppet Pals, Toontastic, Stop Motion Studio) orqali bolalar bilan birgalikda raqamli qo'g'irchoq teatr sahnalari tayyorlaydi. Bu jarayonda bola faqat tomoshabin emas, balki faol ishtirokchi - ijodkor, hikoyachi va qahramon rolini bajaradi. Shu tariqa uning nutqiy faolligi, so'z boyligi va muloqot madaniyati rivojlanadi.

Bundan tashqari, interaktiv doskalar, planshet va multimedia proektorlar yordamida teatr sahnasining raqamli muhitda jonlantirilishi bolalarda qiziqish uyg'otadi, ularning diqqatini jamlash va obrazli fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi. Raqamli ovoz va video effektlar yordamida nutq apparatini rag'batlantirish,

intonatsiyani to'g'rilash, tovushlarni farqlash kabi mashqlarni qiziqarli tarzda bajarish mumkin.

Shuningdek, logopedik mobil ilovalar va virtual haqiqat (VR) texnologiyalari asosida yaratilgan interaktiv qo'g'irchoq teatrlari autistik spektrdagi, eshitish yoki nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashda yuqori samaradorlik beradi. Bu texnologiyalar bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olib, uning nutqiy faoliyatini bosqichma-bosqich rivojlantirish imkonini beradi.

Zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirilgan qo'g'irchoq teatri logopedik mashg'ulotlarning motivatsion komponentini kuchaytiradi, bolalarning ishtirokchilik faolligini oshiradi hamda logopedik mashg'ulotlarni didaktik o'yinlar va teatr elementlari bilan boyitadi. Shu tarzda logoped, pedagog va texnologik vositalar o'rtasidagi integratsiya inklyuziv ta'lim sharoitida har bir bolaning nutqiy ehtiyojini qondirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, qo'g'irchoq teatridan foydalanish logopedik mashg'ulotlarning innovatsion, interaktiv va emotsional jihatdan boy shaklidir. U bolalarning nutqiy faolligini oshiradi, muloqot madaniyatini shakllantiradi, ijodiy fikrlash va his-tuyg'u ifodasini rivojlantiradi. Eng muhimi, bu metod bolaga nutqiy muammolarini tabiiy o'yin shaklida yengishga yordam beradi, shu bilan birga logopedik korreksiya jarayonini qiziqarli va samarali qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullaeva, N. (2021). Logopedik mashg'ulotlarda innovatsion metodlarni qo'llash asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Karimova, D., & To'rayev, S. (2020). Maktabgacha ta'limda nutqni rivojlantirish texnologiyalari. – Toshkent: O'zbekiston pedagogika universiteti nashriyoti.
3. Vygotskiy, L. S. (1984). Psixologiya razvitiya rechi. – Moskva: Pedagogika.
4. Luriya, A. R. (1998). Yadroviye mexanizmi rechi i psixicheskoy deyatelnosti. – Moskva: Akademiya.
5. Ismoilova, Z. (2022). Qo'g'irchoq teatrining logopedik mashg'ulotlarda qo'llanilishi: nazariya va amaliyot. // "Maxsus pedagogika" ilmiy jurnali, №4, 45–52-betlar.
6. Bruner, J. (1996). The Culture of Education. – Cambridge, MA: Harvard University Press.
7. Piaget, J. (1970). The Science of Education and the Psychology of the Child. – New York: Viking Press.
8. Shadmanova, M. (2023). Nutq terapiyasida teatr va o'yin metodlarini qo'llash tajribalari. – Toshkent: TDPU nashriyoti.

9. UNESCO (2020). Digital Tools and Inclusive Education: Practices for Speech and Language Development in Early Childhood. – Paris: UNESCO Publishing.

10. Hasanov, A. (2021). Zamonaviy texnologiyalar asosida logopedik mashg'ulotlarni tashkil etish. // “Pedagogik innovatsiyalar” jurnali, №2, 60–67-betlar.